

Вплив моральної атмосфери і психологічного клімату батьків на формування особистості дитини

«... Людина не може бути вихована безпосереднім впливом однієї особи, якими б якостями ця особа не володіла»
(Макаренко).

Віки та епохи люди ламали голови над таємницями становлення особистості, дивом зростання паростків «я» під нестерпною спекою впливів, моделей, чітко визначених «шляхів виховання» та «способів становлення». У свій час Гельвецій говорив, що люди не народжуються, а стають тими, ким вони є, маючи на увазі величезну роль виховання в процесі становлення особистості. Пригадується також і давньокитайська притча про господаря, який сумував, що сходи на його полі не ростуть, і заходився витягувати їх руками. Так, на його думку, він допомагав їм рости. А сходи врешті зів'яли.

Щось схоже може трапитися і з нашим занадто нетерплячим пориванням «досягти мети виховання», «виліпити особистість» за образом і подобою своїх уявлень, забуваючи про їх власну природу і час для проростання, становлення, розквіту і усвідомлення.

Тому сьогодні ми поговоримо про вплив моральної атмосфери і психологічного клімату батьків на формування особистості дитини.

Наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, а погане виховання – це наше майбутнє горе, наша провина перед іншими, перед країною. Не думайте, що виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, навчаєте її, або ж наказуєте. Ні! Ви виховуєте постійно, навіть тоді, коли вас нема вдома. Адже, як ви одягаєтесь, як розмовляєте з іншими людьми, що говорите про інших, як і з чого радієте чи сумуєте, як ведете себе з друзями чи ворогами... – все це має для дитини велике значення.

Питання для обговорення

1. Яку роль відіграє особистий приклад батьків у формуванні моральних підвалин дітей? Наведіть приклади з особистої практики.
2. Що заважає у досягненні позитивного результату у вихованні дітей?
3. У чому, на вашу думку, полягає моральне виховання дитини в сім'ї?
4. Що, на ваш погляд, краще виховує: довір'я чи суворий контроль? Підкріпіть відповідь прикладами з життя.
5. Чи помічаєте ви ознаки егоїзму у власних дітей? Яких заходів вживаєте для їх викорінення?
6. Які шляхи та засоби виховання дітей ви запропонували б? Як виховати у дітей доброту, людяність, співпереживання?
7. Що спричиняє до появи у дітей неухваленості, байдужості, черствості, егоїзму? Як цьому запобігти?
8. Чим ви керуєтесь у вихованні дітей: почуттям чи розумом?
9. Як ви привчаєте дітей до систематичної побутової праці?
10. Як застосовуєте методи заохочення і покарання в стимулюванні навчання дітей?
11. Чи існує у вашій сім'ї практика покарання? Наскільки вона ефективна?
12. Скільки часу сидить ваша дитина біля телевізора, які передачі дивиться?

Педагогічні задачі і завдання.

1. Якось на пустищі біля збудованої недавно крамниці підлітки гралися в «ножика». Хто програє, повинен їсти землю. Хлопчик, який опинився у такій ситуації, відмовився виконати умови гри. Тоді інші старші хлопці зв'язали його, набили рот землею і залишили одного. Надворі швидко стемніло, пішов дощ, стало холодно, але ніхто з хлопців не з'явився на допомогу. Зовсім випадково дорослі чоловіки, які поверталися додому, почули стогін і принесли змученого хлопчика додому.
- Які причини такої жорстокої поведінки підлітків?
 - Які саме недоліки сімейного виховання виявилися в цій ситуації?
 - Подумайте, чи здатні ваші діти на жорстокість?

2. Розмова двох хлопчаків:

- Ач, п'яний іде!
- Що ж, що п'яний! Подумаєш!..
- Але й недобре! Ганьба це.
- Це чому ж? Виростеш великим, сам будеш пити вино... Усі дорослі п'ють. Тато каже: «Який же чоловік вина не п'є?!»
- Як ви здійснюєте антиалкогольне виховання дітей у сім'ї?

3. Син прийшов зі школи. «Мамо, – радісно кричить він, – я п'ятірку одержав! А Андрійко двійку. Ми йому допомагати будемо. І я також буду».

Ганна Миколаївна сказала: «От ще помічник знайшовся. Будеш іншим допомагати – сам відстанеш. Ти краще старайся, синочку. Першим у класі будеш».

- Що в поведінці матері було неправильним?
 - Які риси характеру розвиває мати в сина?
 - Що б ви сказали дитині в аналогічній ситуації?
4. «Не докладу, що робити з сином. Він обманює на кожному кроці. Я можу простити будь-який вчинок, будь-яку витівку, але мені нестерпно боляче усвідомлювати, що брехня стає другою натурою хлопця. У горах кажуть: маленький камінець породжує лавину. Ось так і брехня. Від нечесності – до постійного обману, від великої брехні – до злочину. Це нерідко закономірний шлях. Але я не хочу, щоб мій син став злочинцем. Що ж робити? Як відвернути його обман? – Що б ви порадили авторці листа?
- Назвіть причини, які, на вашу думку, можуть спричинити нечесність підлітка.
 - Проаналізуйте свою поведінку: чи завжди ви щирі з дітьми? Чи довіряєте їм? А вони вам?
5. «...З самого дитинства мама не довіряла мені роботу. Що б я не робила, вона переробляла потім. Навіть зараз (мені вже 22 роки), вона не довіряє мені самій прати, каже, що я не зможу і тільки зламаю машинку.
- Я зовсім не пристосована до життя, росту, ніби парникова рослина, майже нічого не вмію робити. І ви не думайте, що я єдина в сім'ї, нас четверо дівчат, просто я «молодшенька».
- Чи існують відмінності щодо виховання старших і молодших дітей?
 - Проаналізуйте своє ставлення в сім'ї до старших і молодших дітей.
 - Висловіть свої враження щодо цього листа.
6. «- Не прийняли? Так тобі і треба. Балерина! Це з твоєю осанкою, фігурою. Шити краще вчися» – з неприхованим задоволенням вичитує мати доньку, яка повернулася після невдалої спроби вступити до балетної студії.
- Чи правильно реагує на невдачу доньки мати?
 - Чи може мати розраховувати на співчуття доньки, якщо в неї трапиться неприємність на роботі?
 - Як повелися б ви, якби у вас у сім'ї склалася подібна ситуація?

5 шляхів до серця дитини. Поради батькам

Іноді діти розмовляють мовою, яку нам, дорослим, важко зрозуміти. Це може бути їм лише зрозумілий сленг, але і нас - дорослих - також не завжди розуміють діти, тому що, розмовляючи з ними, ми не завжди можемо висловити свої думки. Але ще гірше, коли ми не завжди можемо виразити дитині свої почуття і любов на зрозумілій їй мові.

Чи вмієте ви говорити на мові любові?

Кожній дитині властиво зрозуміти любов батьків по-своєму. І якщо батьки знають цю «мову», дитина краще зрозуміє їх.

Любов потрібна кожній дитині, інакше їй ніколи не стати повноцінною дорослою людиною. Любов – це найнадійніший фундамент спокійного дитинства. Якщо це розуміють дорослі, дитина виростає доброю і щедрою людиною.

Основне батьківське завдання – виростити зрілу та відповідальну людину. Але які б якості ви не розвивали в дитині, головне – будувати виховання на любові.

Впевненість у любові оточуючих.

Коли дитина впевнена у любові оточуючих, вона стає більш слухняною, допитливою. З цієї впевненості малюк бере сили, щоб протистояти труднощам, з якими зустрічається. Ця впевненість

для нього – як бензобак для автомобіля! Дитина зуміє реалізувати свої здібності лише за умови, якщо дорослі регулярно наповнюють цією впевненістю її серце. Як цього досягти? Звичайно, любов'ю. Проявляти саме той спосіб прояву любові, який є найбільш зрозумілим для дитини, знайти для неї індивідуальний, особливий шлях вираження почуттів.

Батьківська любов повинна бути безумовною, адже справжня любов умов не виставляє. Безумовна любов – це найвища форма любові! Адже ми любимо дитину просто за те, що вона є, незалежно від того, як вона поводить себе. Ми всі це розуміємо, але іноді не відаємо собі звіту в тому, що нашу (батьківську) любов дітям доводиться завойовувати. Батьки люблять дитину, але з поправкою: вона повинна добре навчатися і гарно себе поводити. І лише у цьому випадку вона отримує подарунки, привілеї та схвалення. Звичайно, ми повинні навчати і виховувати дитину.

Але спочатку необхідно наповнити серце дитини впевненістю у нашій безумовній любові! І робити це треба регулярно, щоб ця впевненість не випарувалась. Тоді у дитини не виникає страху, провини, вона буде відчувати, що потрібна. Безумовну любов ніщо не може похитнути. Ми любимо дитину, навіть якщо вона некрасива і зірок з неба не дістає. Ми любимо її, якщо вона не виправдовує наших надій. І найважче - ми любимо її, щоб вона не зробила. Це не означає, що будь-який вчинок дитини ми виправдовуємо. Це означає, що ми любимо дитину і показуємо їй це, навіть якщо її поведінка не найкраща.

Спілкуючись з дітьми, необхідно частіше нагадувати собі:

1. Перед нами діти.
2. Вони поводять себе як діти.
3. Буває, що їхня поведінка діє нам на нерви.
4. Якщо ми виконуємо свої батьківські обов'язки і любимо дітей, незважаючи на їх витівки, вони, подорослішавши, виправляються.
5. Якщо вони повинні догодити мені, щоб заслужити любов, якщо моя любов умовна, діти її не відчують. Тоді вони гублять впевненість у собі й не здатні правильно оцінювати власні вчинки, а значить, не можуть контролювати їх, поводитись більш зріло.
6. Якщо перш, ніж заслужити любов, вони повинні стати такими, якими ми хочемо їх бачити, вони стануть невпевненими у собі: «скільки не намагайся - вимоги надто високі». А в результаті – невпевненість, тривожність, занижена самооцінка та озлобленість.
7. Якщо ми любимо їх, не дивлячись ні на що, вони завжди зможуть контролювати свою поведінку й не піддаватися тривозі.

Найголовніше - **ЛЮБИТИ!**

Перші роки. Для немовляти молоко і ніжність – синоніми. Воно не розрізняє такі речі, як їжа та любов. Без їжі дитина не виживе, і без любові також. Якщо дитина не знає прихильності, вона помирає емоційно, вона не здатна жити повноцінним життям. Майже усі дослідження доводять, що емоційний фундамент закладається протягом перших півтора років. Особливо вагому роль тут відіграють взаємини дитини з матір'ю. Їжа, яка забезпечує майбутнє емоційне здоров'я, це:

- дотик;
- ласкаві слова;
- ніжна опіка.

Та дитина росте. Вчиться ходити, говорити, вона все більше усвідомлює себе як особистість. Вона відокремлює себе від інших - є вона, є інші. Вона, як і раніше, залежить від матері, але тепер розуміє, що вона і мама - це не одне й теж саме.

Дитина стає старшою і тепер може любити більш активно. Тепер вона не просто отримує любов, вона може на неї відповісти! Дитина ще не готова до самовіддачі. Вона по-дитячому егоїстична. Але протягом наступних років її здатність виражати любов зростає. І якщо дитина, як і раніше, відчуває любов старших, все частіше вона буде ділитися своєю.

Підлітковий вік. Перехідний вік сам по собі не загрозливий, але дитина, яка вступає в нього без впевненості у любові оточуючих, особливо вразлива. Вона не готова зустрітися з такою кількістю проблем. Діти, які не знали безумовної любові, самотужки привчаються давати любов «по бартеру» - в обмін на щось. Вони дорослішають, стають підлітками, в ідеалі оволодіваючи до того часу мистецтвом маніпулювання батьками. Доки такій дитині догоджають, вона мила й привітна, любить батьків, але як тільки щось не по її норову, вона перестає любити їх. У відповідь на це

батьки, які також не вміють любити безумовно, позбавляють дитину любові взагалі. Погодьтеся - це порочне коло, у результаті якого підліток стає озлобленим і розчарованим.

Щоб дитина відчула вашу любов, ви повинні знайти особливий шлях до її серця і навчитися проявляти свою любов, виходячи з цього. Діти по-різному відчують любов, але кожна дитина потребує її. Існує 5 способів (основних), якими діти виражають любов:

- 1) дотик;
- 2) слова заохочення;
- 3) час;
- 4) подарунки;
- 5) допомога.

Якщо в сім'ї декілька дітей, то навряд мови їхньої любові співпадають. У дітей різні характери, і любов вони сприймають по-різному. З кожною дитиною необхідно говорити на її рідній мові любові. Але для того, щоб успішно впровадити даний шлях, нам необхідно ще раз підкреслити необхідність безумовної любові до дитини. І важливо пам'ятати, що до п'яти років у дитини неможливо встановити лише один шлях до його серця.

Дотик – один із найважливіших проявів любові людини. У перші роки життя дитини необхідно, щоб дорослі брали її на руки, обнімали, гладили по голівці, цілували, садовили її на коліна тощо. Тактильна ласка однаково важлива як для хлопчиків, так і для дівчаток. Тому, коли ви виражаєте свою любов за допомогою ніжних дотиків, поцілунків, цим можна сказати набагато більше, ніж словами «Я тебе люблю».

Слова заохочення. Коли ми хвалимо дитину, ми дякуємо їй за те, що вона зробила, чого досягла сама. Проте не треба хвалити дитину надто часто тому, що слова втратять усю силу і сенс. Пам'ятайте, що кожна похвала має бути обґрунтованою та щирою. У спілкуванні з дитиною намагайтеся говорити спокійно і м'яко, навіть тоді, коли ви незадоволені. Слід менше вимагати від дитини і частіше просити її: «Ти не міг би...», «Може зробиш...», «Мені було б приємно, коли ти...». Якщо у вас вирвалося грубе зауваження, слід вибачитися перед дитиною. Пам'ятайте, що постійна критика шкодить їй; бо вона аж ніяк не є доказом батьківської любові. Кожного дня даруйте дитині приємні слова підтримки, заохочення, схвалення, ласки, які свідчитимуть про любов до неї.

Час – це ваш подарунок дитині. Ви ніби говорите: «Ти потрібна мені, мені подобається бути з тобою». Іноді діти роблять погані вчинки саме з метою, щоб батьки звернули на них увагу: бути наказаним все ж краще, ніж бути забутим. Проводити час разом – значить віддати дитині свою увагу сповна. Форми сумісного проведення часу в кожній сім'ї різні: читання казок, бесіда за сімейною вечерею, гра у футбол, ремонт машини, допомога на дачі тощо. І як би ви не були зайняті, хоча б кілька годин на тиждень подаруйте не лише хатнім справам, телевізору, іншим власним уподобанням, а в першу чергу – своїй дитині.

Подарунок – це символ любові тоді, коли дитина відчуває, що батьки дійсно турбуються про неї. Багато батьків використовують подарунки, щоб відкупитися від дитини. Діти, які одержують такі подарунки, починають думати, ніби любов можна замінити різними речами. Тому пам'ятайте, що справа не в кількості. Не намагайтеся вразити дитину ціною, розмірами і кількістю подарунків. Якщо ви хочете віддячити дитині за послугу – це плата, якщо намагаєтеся підкупити її – хабар. Справжній подарунок дається не в обмін на щось, а просто так. Сюрпризами можуть бути тільки різдвяні подарунки та подарунки до дня народження. Інші подарунки краще вибирати з дітьми, особливо якщо це одяг. Подарунки не обов'язково купувати. Їх можна знаходити, робити самим. Подарунком може стати все, що завгодно: польові квіти, камінчики, чудернацької форми гілочки, пір'ячка, горішок тощо. Головне – придумати, як його подарувати.

Допомога. Материнство та батьківство багато в чому подібні до професій, і дуже нелегких. Можна сказати, що кожний з батьків несе відповідальність за виконання довгострокового (принаймні до досягнення дитиною 18 років) контракту, що передбачає ненормований робочий день. Кожного дня діти звертаються до вас із різноманітними запитаннями, проханнями. Завдання батьків – почути їх і відповісти на них. Якщо ми допомагаємо дитині й робимо це з радістю, то душа її наповнюється любов'ю. Якщо батьки буркотять і сварять дитину, така допомога їй не радує.

Допомагати дітям – не означає повністю обслуговувати їх. Спочатку ми дійсно багато робимо за них. Проте потім, коли вони підростуть, ми мусимо навчити їх всьому, щоб і вони допомагали нам.

На кожному етапі розвитку дитини ми використовуємо різні «мови» нашої любові. Тому для батьків важливо обрати саме ту «мову» (дотик, слова заохочення, час, подарунки, допомога), яка веде до серця дитини.

(фрагмент з одноіменної книги Гері Чепмена та Росса Кемпбела)